

АРХІВНИ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ АРХІВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ УРСР

ЗМІСТ

- М. Савченко** — Архівісти України до 50-річчя Великого Жовтня 3
А. Недух — Джерела для вивчення адміністративно-територіального поділу УРСР у 1919—1932 рр. 7
Б. Зайцев (Харків) — Печатки штабів Червоної гвардії 14

СТАТТІ

- І. Бутич** — На порозі 21 року 17
А. Гайдош (Берегове), **І. Павловська** (Львів) — З приводу публікації іншомовних документів 23

ПОВІДОМЛЕННЯ

- В. Филоненко** (П'ятигорск) — Наукова діяльність Таврійської наукової архівної комісії і Таврійського товариства історії, археології та етнографії (1887—1929 рр.) 31
Ю. Качій (Ужгород) — Іван Франко на Закарпатті 34
П. Чатор (Полтава) — Нові джерела до біографії кирило-мефодіївця І. Я. Пасяди 38
В. Орел (м. Волноваха, Донецької обл.) — Слово про Василя Мову. (До 125-річчя з дня народження) 42

ОБМІН ДОСВІДОМ

- Взірцева номенклатура справ правління райспоживспілки 47
Я. Тифлінський (Житомир) — Комплектування Житомирського облдержархіву документальними матеріалами 52
В. Присяжнюк (Бердичів) — Комплектування філіалу Житомирського облдержархіву в м. Бердичеві 57

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

- О. Сологуб** (Самбір) — Фондування документальних матеріалів колгоспів 58

ДОКУМЕНТИ

- До 50-річчя Великого Жовтня
П. Гур'янов — Автобіографія В. М. Примакова 62
Д. Ярович — Українські відозви часів громадянської війни в Туркестані (1918—1919 рр.) 68
М. Крячок — Перші радянські пам'ятники в Києві 72

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ
ОБЛАСТНОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА
НАУЧНО-СПРАВОЧНАЯ
БИБЛИОТЕКА

№ 1 (81)

СІЧЕНЬ—
ЛЮТИЙ

РІК ВИДАВАННЯ

XXI

КНІВ — 1967

963 401

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

Я. Дашкевич (Львів) — Документальні матеріали з історії України в Центральній бібліотеці Академії наук Литовської РСР	79
Ф. Радомисльська — Колекція карт і креслень у Київському облдержархіві	83
С. Злупко — З історії революційно-визвольного руху на Буковині	85
Н. Вишнеvsька — До скарбниці культурних цінностей	88

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

Рецензії

Б. Блох (Харків), А. Епштейн (Харків) — Героїчна сторінка історії робітничого класу України	90
І. Б-ч — Т. Г. Шевченко в епістолярії	92
Нотатки про книги	94

НОВІ НАДХОДЖЕННЯ

Т. Михайлова (Кіровоград) — Поповнення Кіровоградського облдержархіву новими документами	99
---	----

ХРОНІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ	102
---------------------------------	-----

МАТЕРІАЛИ ДО УКРАїнСЬКОГО БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА

П. Ротач (Полтава) — Літературна Полтавщина	108
--	-----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Бутич І. Л. (відповідальний редактор), **Гордієнко Б. В.** (відповідальний секретар), **Гудзенко П. П.**, **Катренко А. М.**, **Коновалова В. С.**, **Кузьменко В. В.** (заступник відповідального редактора), **Місерман М. О.**, **Отліванова Л. М.**, **Пшеничний Г. С.**, **Рибалка Г. С.**, **Сизоненко Г. С.**, **Стрельський В. І.**, **Тесленко М. І.** (заступник відповідального редактора), **Шаталіна Є. П.**, **Щедріна Д. С.**

Адреса: Київ-25, Володимирська вул., 22-а.
Телефон Б 9-40-24

АРХИВЫ УКРАИНЫ

(на українском языке)

Літературний редактор В. С. Фіалко
Технічний редактор В. І. Мізерський
Коректор А. А. Ейдельман

Здано на виробництво 7. XII. 66 р. Підписано до друку 16. I. 67 р.
Формат паперу 70×108¹/₁₆. Фіз. друк. арк. 7. Ум. друк. арк. 10,2,
БФ 05019. Тираж 16.300. Зам. 2568. Ціна 20 коп.

Київська книжкова друкарня № 6, Київ, вул. Виборзька, 84.

АРХІВІСТИ УКРАЇНИ ДО 50-РІЧЧЯ ВЕЛИКОГО ЖОВТНЯ

М. Савченко

Залишається вісім місяців до славного 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції — найвеличнішого свята трудящих усіх континентів. Всі наші чудові звершення, всі блискучі досягнення народів країн соціалізму зумовлені Великим Жовтнем, який знаменував собою нову еру в історії людства — еру соціалізму і комунізму.

Разом з усім радянським народом працівники архівних установ Української РСР діяльно готуються до 50-річчя Великого Жовтня. Архівним управлінням при Раді Міністрів УРСР створено республіканську ювілейну комісію, яка розробила план найголовніших заходів по підготовці і відзначенню 50-річчя Великого Жовтня, обговорила і схвалила тематичні плани документальної виставки і виставки фотодокументів про боротьбу за владу Рад на Україні, проаналізувала хід підготовки до славної дати архівних установ Київської, Львівської, Харківської, Херсонської та Хмельницької областей. Створено також робочу групу для підготовки документальної виставки «Велика Жовтнева соціалістична революція на Україні».

В областях Української РСР діє 29 ювілейних комісій, у складі яких 180 найдосвідченіших архівістів і 70 представників місцевих партійних, радянських органів, а також працівників культурно-освітніх, наукових та ін. закладів і установ. Кожна обласна ювілейна комісія розробила і погодила з місцевими партійними та радянськими органами плани заходів по підготовці до 50-річчя Великого Жовтня, які зараз успішно здійснюються. Значно зріс обсяг і якісно поліпшились використання документальних матеріалів, публікації статей та підбірок документів на сторінках періодичної преси, радіо- і телепередачі, проведення виставок, виступи архівістів з лекціями перед трудящими міст і сіл і т. ін.

Добре організовано підготовку до 50-річчя Великого Жовтня в ЦДАЖР УРСР (опубліковано 18 статей і підбірок документів, проведено зустріч архівістів з активними учасниками революційної боротьби, практикуються екскурсії трудящих до архіву тощо). Слід відзначити добру роботу архівістів Чернігівської області.

На жаль, архівісти Дніпропетровської, Івано-Франківської, Кримської, Ровенської, Сумської, Тернопільської, Черкаської областей ще не розгорнули на повну силу цю важливу роботу.

В ході підготовки до 50-річчя Радянської влади хороші творчі зв'язки з редакціями обласних газет встановили архівісти Вінницької області (опубліковано 24 статті та підбірки документів), Миколаївської (16), Хмельницької (16).

Працівники ЦДАЖР УРСР та архівісти Миколаєва і Херсона до знаменних дат готують цілі газетні сторінки, які користуються популярністю у читачів; по 5—6 газетних сторінок підготовлено цими колек-

тивами, і їх досвід слід переймати іншим. Аналізуючи тематику статей та виступів архівістів у періодичній пресі, слід відмітити, що в переважній більшості в них розповідається про В. І. Леніна, про боротьбу трудящих за владу Рад на Україні, про героїв громадянської війни, про видатних діячів Комуністичної партії і Радянської держави.

З виступами архівістів на сторінках періодичної преси тісно пов'язані радіо- і телепередачі за участю працівників архівів, а також їх виступи з доповідями та лекціями перед трудящими міст і сіл республіки. За неповними даними 1966 р. архівісти України 170 разів виступали перед населенням з лекціями і доповідями на революційну тематику, брали участь у 30 радіо- і 9 телепередачах.

У лекційній пропаганді непоганих показників у минулому році досягли архівісти Хмельницької області, ЦДІА УРСР у м. Львові, Чернігівської області та ін.

Працівники Київського і Полтавського облдержархівів добре організували свої виступи по радіо, заздалегідь склавши й погодивши з місцевими радіокомітетами дати своїх виступів і конкретну їх тематику.

Працівники ЦДІА УРСР у м. Києві та Хмельницького облдержархіву стали ініціаторами участі в усних журналах. Вони виступають перед трудящими з повідомленнями на революційну тематику.

У пропаганді архівних документів допомагають виставки. В 1966 р. архівістами республіки було підготовлено 20 таких виставок, в основному на тему боротьби за владу Рад.

Правильно роблять архівісти Чернівецької, Миколаївської та інших областей, коли виставляють у вітринах на центральних вулицях та площах міст фотокопії документів за певною тематикою.

Багато архівів надають свої документальні виставки для демонстрації в театрах, будинках культури, вузах та інших установах, сприяючи таким чином більш широкому ознайомленню трудящих з документальними матеріалами.

Говорячи про організацію виставок в областях, слід побажати, щоб ретельніше вивчався і використовувався досвід цієї роботи за минулі роки. Мова йде про те, щоб кожен державний архів складав тематичні й експозиційні плани своїх виставок, не забував зафотографувати їх у фотоальбомах, які з часом можна буде використати для організації аналогічних виставок.

Але найважливішим в організації виставок повинна бути увага до якості, повноти висвітлення тематики, переконливості і дійовості, художнього оформлення. Виставки, присвячені 50-річчю Радянської влади, мають бути оформленими красиво і просто, вигідно відрізнитись від усіх попередніх виставок.

У дні підготовки до святкування 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції помітно активізувалось використання архівних документів. Протягом 1966 р. у державних архівах України було організовано близько 60 екскурсій робітників, службовців, учнів. Добре було підготовлено й проведено екскурсії в ЦДІА УРСР у м. Львові, ЦДАЖР УРСР, Кіровоградському, Миколаївському облдержархівах, філіалі Чернігівського облдержархіву в м. Прилуках.

Частіше стали звертатись до архівів працівники підприємств, вузів, шкіл, установ за допомогою в організації своїх музеїв, кімнат бойової і трудової слави, почали цікавитись документами про свої підприємства та установи, про героїв боротьби за владу Рад, за перемогу соціалізму.

Працівники архівів в усьому йдуть їм назустріч. Вони виявляють документи і виготовляють з них фотокопії, інколи допомагаючи практично в організації музею або кімнати бойової і трудової слави. Так,

за участю архівістів у 1966 р. на заводах і фабриках, у вузах і школах організовано 85 музеїв на громадських засадах, кімнат бойової і трудової слави, основними експонатами яких є фотокопії архівних документів. Особливо багато для цього роблять працівники Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР. Вони допомогли організувати музеї на 50 підприємствах та школах, а працівники Чернівецького облдержархіву надали фотокопії архівних документів 16 шкільним музеям.

Важливим заходом є організація зустрічей з творчою інтелігенцією і представниками громадськості (працівниками радіо, телебачення, редакцій газет, письменниками та ін.).

В 1966 р. архівісти республіки провели 17 таких зустрічей (ЦДА УРСР у м. Львові, Миколаївський, Херсонський, Чернігівський та ін. облдержархіви). Результати цих зустрічей відразу ж позначились на використанні документальних матеріалів за допомогою радіо, телебачення, періодичної преси тощо. Потрібно у майбутньому всім архівам під час таких зустрічей широко і переконливо інформувати громадськість про наявні в архівах найбільш яскраві і цінні документи з історії боротьби за владу Рад і сприяти найширшому їх використанню до славного ювілею.

Не можна нехтувати і таким засобом, як особисті контакти архівістів з безпосередніми учасниками героїчної боротьби за владу Рад, зустрічі з старими більшовиками, з тими, хто брав активну участь у героїчних подіях того часу. Практичним наслідком цього спілкування є збір документів, спогадів учасників боротьби за перемогу Великого Жовтня. Дехто і на цій ниві зібрав урожай. Наприклад, архівісти Житомирської, Кіровоградської, Одеської та Ровенської областей одержали близько 100 спогадів старих більшовиків, активних учасників революційних подій.

Варті наслідування і заходи архівістів Запоріжжя, Ніжина, Миколаєва, Хмельницького та ін. Так, архівісти Запоріжжя розробили експедиційне завдання гурткам «Червоних слідопитів» на час їх туристської експедиції, присвяченої 50-річчю Жовтня, готують до видання три плакати на революційну тематику. Працівники Миколаївського облдержархіву підготували діафільм та фотоальбом про боротьбу за владу Рад на Миколаївщині. Філіал Чернігівського облдержархіву в м. Ніжині сприяв створенню у середніх школах міста гуртків «Юних архівістів», які працюють зараз над документами революційної тематики. Архівісти Хмельницької області беруть активну участь у роботі комісії облвиконкому, створених для перейменування вулиць та площ у містах області, для організації сільських музеїв, по розробці герб-емблеми міста Кам'янець-Подільського, по встановленню меморіальних дощок у місцях, зв'язаних з героїчним минулим.

Працівники ряду архівних установ надають серйозну допомогу партійним комітетам, фабзавкомам профспілок у виявленні документів і написанні до 50-річчя Жовтня нарисів з історії окремих підприємств. Водночас архівісти працюють над історією свого розвитку за 50 років, адже 1 червня 1968 р. минає 50 років з дня підписання В. І. Леніним декрету «Про реорганізацію та централізацію архівної справи в РРФСР», який поклав початок радянському архівному будівництву.

До Архівного управління вже надійшли нариси з історії архівної справи у Волинській, Дніпропетровській, Херсонській, Івано-Франківській, Кримській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Полтавській, Харківській, Чернігівській та ін. областях.

50-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції архівісти республіки присвячують і свої публікації документів, описи, путівники, хрестоматії з історії для шкіл тощо. Так, ЦДАЖР УРСР з участю архівістів республіки підготував тритомник «Громадянська війна на

Україні», який вийде з друку у першому кварталі цього року. Доопрацьовано і передано до видавництва збірник документів «Комітети незаможних селян на Україні (1920—1933 рр.)». Чернівецьким облдержархівом здано до друку збірник документів «Радянська Буковина (1940—1945 рр.)». Працівниками Архівного управління при Раді Міністрів УРСР і ЦДІА УРСР у Києві та архівістами Узбекистану підготовлено збірник документів і матеріалів «З історії дружби українського та узбецького народів (1941—1944 рр.)». Готується до видання спільно з Харківським облдержархівом та Харківським облпартархівом збірник «Харківщина в період громадянської війни (1918—1920)». Уже побачили світ документальні збірники «Промисловість і робітничий клас УРСР в період побудови фундаменту соціалістичної економіки (1926—1932 рр.)», т. II, «Історія колективізації сільського господарства Української РСР (1927—1932 рр.)».

Збірник документів «Під прапором Жовтня. Боротьба трудящих Західної України за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Радянською Україною (1929—1939)», т. III підготовлено і видано Львівським облдержархівом.

Вінницький облдержархів підготував і передав до видавництва збірник документів, присвячений історії встановлення і першим рокам діяльності Радянської влади, — «Вінницька Рада робітничих, солдатських і селянських депутатів (1917—1918 рр.)». Протоколи.

Архівісти Чернігівщини підготували і передали до видавництва збірник «Боротьба трудящих Чернігівщини за владу Рад». Кримський облдержархів підготував збірник «Ревкоми Криму».

Закарпатським облдержархівом підготовлений і переданий до видавництва збірник документів і матеріалів «Шляхом Жовтня. Боротьба трудящих Закарпатської України за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Українською РСР. 1938—1944», т. V.

У 1966 р. Хмельницький облдержархів закінчив роботу над збірником документів «Поділля в роки Великої Вітчизняної війни».

Працівники Івано-Франківського облдержархіву підготували збірник документів «Сільськогосподарська артіль «Перше Травня» с. Стецева Снятинського району».

Філіал Одеського облдержархіву в м. Ізмаїлі готує до видання збірник «Боротьба трудящих Придунайського краю за звільнення і возз'єднання з Українською РСР у 1918—1940 рр.», т. V.

У третьому кварталі 1967 р. вийде друком збірник статей «Історичні джерела та їх використання», підготовлений архівістами УРСР.

Завершено роботу над альбомом кінофотодокументів «Герої Жовтневої революції і громадянської війни», над яким працюють працівники ЦДАКФД УРСР та Інституту історії партії ЦК КП України. Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР підготував і передав до видавництва каталог кіножурналів і кінофільмів виробництва ВУФКУ та інших кіностудій.

Підготовлені і передані до видавництва путівники по Запорізькому та Ровенському облдержархівах.

Донецький облдержархів готує до друку фотоальбом «Видатні люди Донбасу». Волинський, Кіровоградський та деякі інші — посібники з історії для середніх шкіл «Хрестоматії з історії».

Помітне місце в діяльності архівних установ України займає їх участь у підготовці багатотомного видання «Історії міст і сіл Української РСР», робота над яким на громадських засадах ведеться за рішенням ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР до 50-річчя Великого Жовтня. Досить сказати, що працівники деяких архівів ввійшли до складу обласних, міських і районних редакційних колегій, виявляють документи з історії міст і сіл і допомагають у використанні їх, самі пишуть нариси з історії окремих населених пунктів, редагують нариси,

написані іншими, перевіряють вірогідність і правильність використання документальних матеріалів, покликів на документальні джерела тощо. Ця робота вимагатиме певних зусиль і часу архівістів і в майбутньому.

Зараз підготовка до 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції вступає у свою завершальну фазу і вимагає найбільшого напруження і мобілізації сил, енергії і вміння кожного архівіста України.

Ювілейні комісії та керівники архівних установ разом з партійними організаціями державних архівів мають якомога детальніше уточнити і доповнити плани підготовки до 50-річчя Великого Жовтня, передбачивши в них конкретні заходи з реальними строками та виконавцями.

Підготовка до 50-річчя Жовтня поряд з розширенням всебічного використання документальних матеріалів повинна сприяти значному піднесенню загального стану і підвищенню рівня організації роботи архівних установ, поліпшенню умов зберігання документальних матеріалів, комплектування, обліку, контролю за відомчими архівами та на всіх інших ділянках роботи.

ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ УРСР У 1919—1932 рр.

Адміністративно-територіальний устрій Української РСР має свою довгу історію. Найбільше змін у ньому сталося протягом 1919—1932 рр. У ті роки йшли постійні пошуки нового. Старий адміністративно-територіальний устрій України, що залишився від царизму, мав багато хиб і був непридатним в умовах побудови соціалістичного суспільства. Його необхідно було докорінно змінити і створити такий поділ, який враховував би потреби економічного розвитку і забезпечував оперативну роботу державного апарату.

До 1923 р. у різних місцях України проводились окремі адміністративно-територіальні зміни — утворювались нові волості, повіти, утворювались або ліквідовувались деякі губернії, але в цілому система поділу не мінялася.

У 1923 р. було проведено першу реформу адміністративно-територіального поділу всієї республіки за єдиним планом. Згідно з постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК) від 7 березня і II сесії ВУЦВК VII скликання від 12 квітня 1923 р.¹ повіти і волості було ліквідовано і 9 губерній УРСР тепер поділялись на округи (всього 53), а останні — на райони (всього 706). Новий поділ запровадили з 1 квітня 1923 р.

Постановою ВУЦВК від 3 червня 1925 р.² губернії були ліквідовані і вся територія УРСР розділена на 41 округ. Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка, утворена в жовтні 1924 р., окружного поділу не мала. Перехід від громіздкої чотириступеневої системи управління до триступеневої (округ—район—сільська одиниця) привів до спрощення радянського державного апарату, його здешевлення і наближення до трудящих мас. Ліквідація губернського апарату закінчилась до 1 серпня 1925 р.

¹ Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України, 1923, ст. 306—314, 564.

² Там же, 1925, ст. 233.